

روزگار بی قراری

مازندران و کرگان در اشغال ارتش سرخ

۱۳۲۵-۱۳۲۰

مصطفی نوری

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

۱۳۹۴

فهرست نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه	: نوری، مصطفی، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: روزگاری قراری : مازندران و گرگان در اشغال ارتش سرخ ۱۳۲۰ - ۱۳۲۵ / مصطفی نوری.
مشخصات نشر	: تهران : سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۴۳۶ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۳۴۶-۴۰۸-۹
وضعیت فهرست نویسی	: قبلاً
موضوع	: ارتش سرخ روسیه شوروی
موضوع	: جنگ جهانی دوم، ۱۹۳۹-۱۹۴۵ م. — ایران — نبردها
موضوع	: مازندران — تاریخ — ۱۳۲۰ - ۱۳۲۵.
موضوع	: گرگان — تاریخ — ۱۳۲۰ - ۱۳۲۵.
موضوع	: ایران — تاریخ — پهلوی، ۱۳۲۰ - ۱۳۵۲ — اشغال متفقین، ۱۳۲۰ - ۱۳۲۴
شناسه افزوده	: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
رده بندی کنگره	: DSR۱۵۰۲/۵:۹۹ ۱۳۹۳
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۰۸۳۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۷۵۰۱۳۳

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

روزگاری قراری

تألیف: مصطفی نوری

ناشر: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

شمارگان: ۵۰۰ نسخه / چاپ اول ۱۳۹۴

چاپ و صحافی: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سید آصف آصفی، علی رمضان زاده

ناظر فنی: نصرت اله امیرآبادی

طرح جلد: شهره خوری، صفحه آرای: علیرضا خورشیدی

بها: ۲۰۰۰۰ تومان

نشانی: تهران، بزرگراه شهید حقانی (غرب به شرق)،

بعد از ایستگاه مترو، بلوار کتابخانه ملی

تلفن فروشگاه: ۸۱۶۲۳۳۰۱ - ۸۱۶۲۳۳۱۵

وبگاه: www.nlai.ir

پست الکترونیک انتشارات: Publication@nlai.ir

کلیه حقوق این اثر متعلق است به

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

فهرست مطالب

دیباچه	۹
مقدمه	۱۱
۱. میراث برجای مانده	
اداره املاک اختصاصی	۱۹
تأسیس کارخانه‌ها و راه‌آهن	۲۴
مهاجران	۲۶
۲. در هجوم طوفان سرخ	
حمله تمام‌عیار	۳۱
تاراج	۳۷
مذاکرات دیپلماتیک	۴۱
میهمان ناخوانده	۴۲
تأمین مایحتاج روس‌ها	۴۴
سعی در کنترل اوضاع	۴۸
شرارت روس‌ها	۵۰
۳. طغیان و یاغی‌گری	
آتش زیر خاکستر	۵۵
ناآرامی در شهرها	۶۰
زمستان ۱۳۲۰	۶۲
تقی‌یاغی و ناآرامی‌های سال ۱۳۲۱	۶۷

سهراب محمودی و گروه‌بان کلهر	۷۲
ادامهٔ ناآرامی‌ها	۷۶

۴. غوغای زمین

ملاکین در تهران	۸۱
بازگشت خوانین غرب مازندران	۸۵
اقدامات فضل‌الله پهلوان	۹۳
واقعهٔ درون‌کلا	۹۶
املاک خلعتبری	۹۹
بازگشت خرده‌مالکین تبعیدی	۱۰۱
ادارهٔ املاک واگذاری	۱۰۱

۵. گذاران مشقت‌بار زندگی

بحران برونج	۱۰۹
سهمیه‌بندی و کوپن	۱۱۳
شیوع بیماری	۱۱۶
زلزلهٔ گرگان	۱۱۸

۶. خروش کارگران

شهر کارگری شاهی	۱۲۳
کارگران بهشهر	۱۲۶
تلاش برای تأسیس شعب حزب توده و اتحادیهٔ کارگری	۱۲۸
تلاطم در شهرهای کارگری	۱۳۰
شروع درگیری‌های حزبی	۱۳۲

۷. قدرت بلامنازع شوروی

تلاش برای تبعید مخالفان شوروی	۱۳۹
حضور زیانبار	۱۴۵
انجمن روابط فرهنگی ایران و شوروی	۱۴۹

۸. پس از کنگره

ماجرای نفت شمال	۱۵۵
فرصت جدید	۱۶۱
کارزار حزبی	۱۶۵
تأسیس حزب توده در شرق استان	۱۶۹

۹. خیزش مجدد

سکان‌داری حزب توده	۱۷۹
احمد قاسمی و اتفاقات نواحی شرقی	۱۸۴
بسط دایره فعالیت	۱۸۶
قیام افسران خراسان	۱۹۱
روزهای پراشوب شهرریور	۱۹۵
پاییز ۱۳۳۴ و انعکاس وقایع آذربایجان	۲۰۵
صف‌بندی‌های جدید	۲۱۰
انجمن ایالتی و ولایتی	۲۱۶
دولت قوام‌السلطنه	۲۱۸

۱۰. سال سرنوشت‌ساز

شروع تخلیه نواحی شمالی	۲۲۳
عاجل‌ترین اقدام، تأمین امنیت	۲۲۷
تلاش برای بقاء	۲۳۴
لویی سایان در مازندران	۲۴۰
شادی زودگذر	۲۴۱
گسترش حزب دموکرات	۲۴۲
نخستین درگیری در زیراب	۲۴۷
ادامه درگیری‌ها	۲۴۸
اعتصاب راه‌آهن شمال	۲۴۹
آذرماه پرحادثه	۲۵۲
زیراب، پایگاه مقاومت	۲۵۴

حادثهٔ خانمان سوز	۲۵۹
آتش در انبار باروت	۲۶۲
سخن پایانی	۲۷۱
- پیوست یک: در مازندران چه خبر بود؟	
حرکت از تهران	۲۷۷
ورود به ساری	۲۸۷
در بهشهر چه خبر بود؟	۲۷۸
حقایق تلخ	۲۸۰
ساری	۲۸۳
شاهی یا ستاد کل ماجراجویان	۲۸۶
کارخانهٔ گونی‌بافی	۲۸۷
کارخانهٔ کنسروسازی	۲۸۷
باستیل شاهی	۲۸۹
چالوس	۲۹۲
اعترافات	۲۹۶
- پیوست دو: بازجویی و اعترافات	
در زیراب چه خبر بود؟	۳۰۳
اظهارات محمد برومند	۳۰۴
اظهارات یوسف لنکرانی	۳۰۸
گاه‌شمار حوادث	۳۳۱
ضمایم	۳۳۹
منابع	۳۸۵
فهرست اعلام	۳۹۳

دیباچه

پژوهش‌های تاریخی را می‌توان تلاشی دانست برای بازگویی آنچه در گذشته و بر گذشتگان رفته است، تلاشی که تمرکز و نتایجش می‌تواند دستاوردها و تجارب گذشتگان را چونان آینه‌ای شفاف برای آموزیان بازتاب دهد. پژوهش‌های تاریخی برای آن‌که از پس این مأموریت خویش به درستی برآیند، لاجرم بایستی پایه‌های خود را بر بنیانی استوار محکم کرده و اصولی علمی را در مراحل مختلف خود به جای آرند. بنیان استوار پژوهش‌های تاریخی به حکم تمامی علمای این علم، یکی اطمینان از صحت و درستی داده‌هایی است که بر مبنای آن رخدادهای بازسازی می‌شود و زمینه را برای داوری تاریخی فراهم می‌آورد و دیگری روش درست و منطقی پردازش داده‌ها و فرایند دریافت و فهم علل و عوامل و نتایج یک رخداد تاریخی.

پژوهشکده اسناد، که تشکیلاتی علمی در ساختار اداری سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌آید، با اهدافی چند در این ساختار جای گرفته که «انجام و یا نظارت بر پژوهش‌های اصیل و استوار تاریخی» از جمله آنها به شمار می‌آید؛ پژوهش‌هایی که وجه مشترک همه آنها سند محور بودن و بهره‌مندی از داده‌های قابل اعتماد تاریخی است. پژوهشکده اسناد در پی‌گیری این هدف علمی، و البته با توجه به توان انسانی خویش، موضوعاتی را در اولویت دیده و انجام پژوهش پیرامون آنها را به همکاران سازمانی و یا علاقه‌مندانی در خارج از این ساختار اداری وا گذاشته است که تحقیق حاضر با عنوان «روزگار بی‌قراری، مازندان و گرگان در اشغال/ ارتش سرخ» از آن جمله به شمار می‌آید. کتاب حاضر حاصل تلاش علمی آقای مصطفی نوری، کارشناس ارشد تاریخ و همکار پژوهشکده اسناد است که با هدف بازخوانی رخدادهای تاریخی قطعه‌ای حساس و با اهمیت از جغرافیای

سرزمین گسترده ایران، در مقطعی سرنوشت‌ساز از تاریخ معاصر، پدید آمده است. مؤلف با بهره‌گیری از اسناد و مدارک فراوان، معبری باریک در دل تاریخ مازندران و گرگان گشوده و کوشیده است دریابد و روشن سازد، در دوره‌ای که از آن به «جنگ جهانی دوم» یاد می‌کنند بر آن خطه چه گذشته است و مردمانش در کشاکش آن رخدادها چه داده‌اند و چه گرفته‌اند! خواننده علاقه‌مند برای آگاهی از نتایج این تحقیق، لاجرم بایستی به تورق این صحیفه دست بگشاید.

ناگفته پیداست، انجام چنین پژوهشی نیازمند همکاری و همیاری دستان و دل‌هایی چگم‌بوده تا راه بر محقق هموار گردد و او با سهولت و سرعت بیشتری به مقصد نایل آید. پژوهشکده اسناد ضمن سپاس از نویسنده، بر خود لازم می‌داند از همه آنانی که به نوعی در انجام این طرح قدمی برداشته یا قلمی زده‌اند، سپاس‌گزاری کرده و قدردان زحماتشان باشد که «لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق». اعضای محترم شورای عالی پژوهشکده اسناد، که با دقت و تأمل به بررسی و تصویب این طرح همت گماشتند، جناب آقای کاوه بیات که زحمت داوری کتاب را بر خود هموار کرد، سرکار خانم حوریه سعیدی ناظر طرح و آقای مهران نوری ویراستار متن نهایی، همکاران این مجموعه به حساب می‌آیند که زحمات همه آنان را ارج می‌نهیم و به همه دست مریزاد می‌گوییم.

محمدجواد مرادی‌نیا

رئیس پژوهشکده اسناد

مقدمه

در سپیده‌دمان سوم شهریور ۱۳۲۰ ارتش متفقین مرزهای ایران را درنوردید. این رویداد پایانی بود بر یک دوره مهم تاریخ ایران یعنی عصر سلطنت رضاشاه که در خلال آن مناسبات اجتماعی به طور چشمگیری دگرگون شده بود و آغازی شد بر یک دوره پر آشوب و ناآرام دوازده ساله در تاریخ ایران. دیری نپایید که تغییر و تحول اوضاع سیاسی تأثیرات خود را نشان داد. در این روزگار نوظهور علاوه بر بحران دموکراسی خواهی که با باز شدن فضای سیاسی زمینه بروز و ظهور یافته بود، مجموعه‌ای از عناصر نوظهور اجتماعی و عوامل مسبوق به سابقه محلی که به طور کلی می‌توان آن را میراث برجای مانده از ادوار گذشته خواند، در بلایا و مصائبی که بر جامعه سایه افکنده بود، تأثیر مستقیم گذاشتند.

در بررسی حاضر که به تحولات مازندران، گرگان و ترکمن صحرا در خلال سال‌های ۱۳۲۵-۱۳۲۰، یعنی روزگار اشغال ارتش سرخ می‌پردازد، نخست به مسائل مهم میراث اجتماعی بر جای مانده از گذشته نظری افکنده می‌شود. این میراث تا آنجا که به دوره رضاشاه مربوط است، شکل‌گیری تشکیلات اداره املاک اختصاصی رضاشاه با غصب املاک عمده مالکان و خرده مالکان و تبعید و زندانی کردن آنها، و نیز شکل‌گیری شهرهای کارگری چون شاهی (قائم‌شهر کنونی)، بهشهر و چالوس به واسطه تأسیس کارخانجات و راه‌آهن در نیمه دوم سلطنت رضاشاه و در پی آن ورود چندین هزار کارگر آذربایجانی برای کار در کارخانه‌ها و راه‌آهن بود که تأثیر مستقیمی بر تحولات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی سال‌های اشغال داشت.

چند و چون اشغال صفحات مازندران و گرگان توسط ارتش سرخ و مسائلی نظیر تصرف اماکن، غارت قصرها، خسارت مالی به اهالی در روزهای نخست اشغال،

تأمین مایحتاج نظامیان سرخ و بهره‌برداری از راه‌آهن از یک سو؛ و بازداشت ترکمن‌ها و نظامیان ایرانی و تجاوزات قوای شوروی در سال‌های نخست از سوی دیگر، در فصل دوم گنجانیده شده است. فصل سوم گزارشی است از ناآرامی‌های مازندران به واسطه مسلح شدن عده قابل ملاحظه‌ای از یاغیان پس از شهریور ۱۳۲۰ با سلاح‌های رها شده نظامیان در جریان عقب‌نشینی روزهای شهریور و کم‌رنگ بودن قدرت نظامی دولت ایران به واسطه حضور ارتش سرخ. در این میان فعالیت‌های کسانی چون حسین‌خان سنگسری، تقی دینه‌سری معروف به «تقی‌باغی» و سهراب محمودی مورد بررسی قرار گرفته است. به بیان دیگر؛ پیامدهای فرار نظامیان ایرانی بر اساس دستور ترک مقاومت ستاد ارتش و متعاقب آن مسلح شدن گروه‌های محلی با اسلحه و مهمات آنها، بروز یاغی‌گری، تصفیه حساب‌های محلی و سرقت‌های مسلحانه موضوع این فصل است.

با فرو ریختن تشکیلات «اداره املاک اختصاصی» در شهریور بیست و آزادی زندانیان و تبعیدی‌ها، امید مالکان برای دستیابی به املاک غصب‌شده قوت گرفت. علاوه بر شکایات متعدد از اجحافات کارپردازان «اداره املاک اختصاصی»، مالکان صفحات شمال در تهران گرد هم آمدند و با تلاش مستمر آنان «لایحه استرداد املاک» در مجلس به تصویب رسید. در کنار این مسائل، بازگشت خوانینی چون سالارفتح، فضل‌الله پهلوان، سیف‌الله باوند و نبی‌زویانی بر سر املاک سابق خود، رویدادهای قابل ملاحظه‌ای پدید آورد که در فصل «غوغای زمین» بدان پرداخته شده است.

«گذران مشقت‌بار زندگی» عنوان فصل پنجم است که به زندگی توده فرودست جامعه می‌پردازد. کمبود مایحتاج زندگی همراه با قاچاق برنج، سهمیه‌بندی و کوپن، احتکار و گرانی روزافزون؛ در کنار بیماری‌هایی نظیر حصبه، تیفوس و مالاریا و نیز بلای طبیعی زلزله، مردم صفحات شمال را به شدت در تنگنا قرار داده بود. واقعه ۱۷ تیر ۱۳۲۲ در ساری برای دستیابی به برنج، تلاش برای یافتن مرحمی بر زخم‌هایی از این دست بود. این فصل یکی از مهمترین مباحث عمومی جنگ یعنی قحطی، احتکار و شیوع بیماری‌های واگیر را در خلال سال‌های اشغال مورد بررسی قرار داده است. ششمین فصل کتاب «خروش کارگران» نام دارد و به درگیری‌ها و اتفاقاتی اختصاص دارد که در شهرهای کارگری مازندران مانند شاهی، چالوس و بهشهر در فاصله زمانی شهریور ۱۳۲۰ تا مرداد ۱۳۲۳ رخ داده است. محاکمه کارگران بهشهر، شکل‌گیری اتحادیه‌های کارگری و کلوپ‌های حزب توده، و شروع درگیری حزب

توده با هواداران سیدضیاءالدین و حزب وطن از مهمترین مضامین این فصل می‌باشد. روس‌ها در نیمه دوم حضور خود یعنی از تابستان سال ۱۳۲۳ به بعد، «قدرت بلامنازع» در صفحات شمالی به شمار می‌رفتند. تبعید مخالفان سیاسی شوروی از صفحات شمالی ایران یعنی آذربایجان تا خراسان، خودسری‌های روزافزون افسران و سربازان روس و نیز شکل‌گیری انجمن روابط فرهنگی ایران و شوروی حاصل تداوم حضور ارتش سرخ در ایران بود. مسائلی از این دست فصل هفتم این بررسی را شکل می‌دهد.

حزب توده پس از نخستین کنگره در تابستان ۱۳۲۳، شاخه حزبی خود در مازندران را با فرستادن کسانی چون احسان طبری و رضا ابراهیم‌زاده تقویت کرد و صف‌آرایی جدی بین حزب توده و حزب وطن شکل گرفت. در این میان ماجرای نفت شمال و هواداری حزب توده از خواسته شوروی به وقوع پیوست. شرح این مسائل در فصل هشتم کتاب گنجانیده شده است. در ادامه فصل، آزادی عملی که حزب توده برای گسترش شعبه‌های خود در خلال حامداری مرتضی قلی بیات به دست آورد - به خصوص تأسیس شعب حزب در شرق استان یعنی گرگان و ترکمن صحرا - و نیز درگیریهای مکرر احزاب توده و وطن در این ایام، موضوع اصلی بحث قلمداد شده است.

«خیزش مجدد» که از اواخر فروردین ۱۳۲۴ تا پایان همان سال در مسائل حزبی مازندران و گرگان روی داد، با رخدادهایی چون؛ درگیری‌های محبوق به سابقه حزبی، استقرار احمد قاسمی در تشکیلات شرق استان مازندران، قیام افسران خراسان، درگیری‌های شهریور ماه به خصوص «جنگ پل سه‌تیر»، انعکاس وقایع آذربایجان و شکل‌گیری حزب جنگل در زمستان همان سال، از مهمترین موضوعات فصل نهم به‌شمار می‌رود، و نیز؛ انعکاس اعلام خودمختاری در آذربایجان، انتخابات «انجمن ایالتی و ولایتی» و قتل حامد اسدی از رهبران جنبش دهقانی در گلوگاه.

آخرین فصل کتاب که اتفاقات مربوط به سال ۱۳۲۵ را مورد بررسی قرار داده، «سال سرنوشت‌ساز» نامیده شده است. در آغاز این سال، روس‌ها پس از نزدیک به پنج سال ایران را ترک کردند. استقرار قوای نظامی ایران در نواحی شمالی که اینک از قوای ارتش سرخ خالی می‌شد، حوادث مهمی را به دنبال داشت. در چالوس حزب توده که بزرگترین تکیه‌گاه خود را از دست داده بود، به روی ژاندارم‌های اعزامی دولت ایران آتش گشود و در گرگان ورود ارتش ایران با درگیری بین اهالی و حزب

توده توأمان گشت.

به اوج رسیدن درگیری رضا روستا با احسان طبری، کشته شدن آبا آبایی معلم ترکمن، شکل‌گیری حزب دموکرات ایران در صفحات مازندران و گرگان و درگیری آن با حزب توده، از دیگر مسائل این دوران است. آخرین مباحثی که در این بررسی به آن پرداخته شد، اوج‌گیری اختلافات حزب توده با هیئت حاکمه در آبان‌ماه ۱۳۲۵ و سپس درگیری و سرکوبی حزب توده در اواسط آذر ماه همزمان با لشکرکشی ارتش به آذربایجان است. فصل پایانی این کتاب را می‌توان روایت تاریخی مبتنی بر اسناد و گزارش‌های برجای مانده، درباره موضوع یکی از نخستین آثار جلال آل‌احمد یعنی «از رنجی که می‌بریم» دانست. این اثر که در سال ۱۳۲۶ به چاپ رسید، روایتی است داستانی از حوادثی که در خلال آذر ۱۳۲۵ در مازندران و به خصوص در زیراب رخ داده است.^۱

در بخش پیوست، نخست گزارش مبسوط دکتر هاشم افراشته صاحب امتیاز و مدیر روزنامه دموکرات ایران که در خلال سفر آذرماه هیئت روزنامه‌نگاران به مازندران در باب اوضاع مازندران و فعالیت‌های حزب توده فراهم آورده بود و در همان اوقات در روزنامه‌اش به چاپ رساند، و سپس متن بازجویی‌هایی که از محمد برومند و یوسف لشکرانی صورت گرفت، ارائه شده است.

منابع مکتوبی که مستقیماً به حوادث و رخداد‌های مازندران و گرگان در خلال سال‌های اشغال پرداختند، انگشت‌شمارند. تلاش نگارنده بر آن است تا با بررسی اسناد و مدارک در آرشیوهای سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران - به ویژه اسناد نخست‌وزیری در این سازمان -، کتابخانه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت خارجه و مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر و نیز استفاده از کتاب‌های اسنادی چون مجموعه «اسنادی از اشغال ایران در جنگ جهانی دوم» که مرکز اسناد ریاست جمهوری به چاپ رسانده است و یا کتاب «اسناد احزاب سیاسی ایران» که به همت بهروز طیرانی در سازمان

۱. جلال آل‌احمد، از رنجی که می‌بریم، تهران: آدینه سبز، ۱۳۸۷. احمد شاملو نیز در «قصیده برای انسان ماه بهمن» که موضوع آن مرگ تقی ارانی است، اشاره‌ای به ماجرای زیراب دارد: «... تو نمی‌دانی زنده‌گی چیست، فتح چیست/ تو نمی‌دانی ارانی چیست/ و نمی‌دانی هنگامی که/ گور او را از پوست خاک و استخوان آجر تاباشتی/ و لباسات به لب‌خند آرامش شکفت/ و گلویت به انفجار خنده‌ی ترکید،/ و هنگامی که پنداشتی گوشت زندگی‌ی او را/ از استخوان‌های پیکرش جدا کرده‌ای/ چه‌گونه او طبل سرخ زنده‌گی‌اش را به نوای آورد/ در نبض زیراب، در قلب آبادان» (احمد شاملو، قطعه‌نامه، تهران: زمانه، ۱۳۷۹، ص ۵۷)

اسناد ملی ایران به زیور طبع آراسته شد و نیز بررسی کتب خاطرات و مطبوعات آن عصر به ویژه روزنامه‌های «*احیات ایران*»، «*داد*»، «*مردم*»، «*دموکرات ایران*» و «*ظفر*» و کمک گرفتن از تاریخ شفاهی، تصویری از رویدادهای آن عصر به دست دهد.

بی‌تردید تحلیل رویدادهای تاریخ معاصر ایران بدون بررسی دقیق و موشکافانه اتفاقات و رخداد‌های محلی راه به جایی نمی‌برد و داعیه تحلیل تحولات بدون تسلط کامل بر روند حوادث، پیمودن بیراهه‌ای بیش نیست. با تکیه بر چنین استدلالی، بررسی حاضر علی‌رغم کاستی‌ها، گزارشی است که به رمزگشایی برخی حوادث و رویدادها و علل و انگیزه‌های آنها می‌پردازد. باشد که در کنار آثار مشابه، امکان ارائه یک تحلیل قابل دفاع از علل به هم ریختگی بخشی از تاریخ معاصر ایران را به دست دهد.

ناگفته پیداست که همین بررسی نیز به دلیل عدم دسترسی به اسناد آرشیوی روسیه و کشورهای همجوار شمالی و در اختیار نبودن اسناد ژاندارمری، ارتش و دربار شاهنشاهی و نیز مجموعه اسنادی که در مرکز اسناد ریاست جمهوری ایران نگهداری می‌شود، در خوشبینانه‌ترین شکل، تنها بخشی از تحولات و ارتباط بین رویدادها را بازگو خواهد کرد. امید است «*روزگاری قرار می‌دهم*» دستمایه‌ای برای شناسایی موضوعات و مسائل مهم مازندران، گرگان و ترکمن صحرا در خلال سال‌های اشغال ارتش سرخ فراهم آورد.

در ارجاعات کتاب حاضر از سرواژه مراکز آرشیوی کشور که در فصل‌نامه «*گنجینه اسناد*» سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به کار می‌رود، استفاده شده است. بدین ترتیب که به جای «سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران»: «*ساکما*»؛ «کتابخانه موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی»: «*کما*»؛ «مرکز اسناد ریاست جمهوری اسلامی ایران»: «*مارجا*»؛ «مرکز اسناد انقلاب اسلامی»: «*مرسان*»؛ «اداره اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه»: «*استادوخ*» و «موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران»: «*متما*» به کار رفته است.

این اثر یکی از تحقیقات پژوهشکده اسناد در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران است. لازم می‌دانم نخست از دکتر سید رضا صالحی امیری رئیس محترم این سازمان، دکتر اسحق صالحی کجور رئیس سابق سازمان، دکتر فربرز خسروی معاونت محترم پژوهش و پس از آن از دکتر محمدجواد مرادی‌نیا ریاست محترم پژوهشکده اسناد که در طول انجام این تحقیق از هیچ مساعدتی فروگذار نکردند، قدردانی و سپاسگزاری

کنم. از دوست محترم دکتر سید محمود سادات معاونت پژوهشکده اسناد و سرکار خانم حوریه سعیدی رئیس گروه تاریخ معاصر نیز به پاس همراهی مداوم متشکرم. از دکتر رضا خانی‌پور مدیر کل محترم پژوهش و آموزش، آقای غلامرضا عزیزی معاونت اسناد ملی، سرکار خانم بهناز زرین کلکی مدیرکل اطلاع‌رسانی و نیز همکاران محترم در تالار پژوهش آرشیو ملی ایران خانم‌ها هما قاضی، فریمه باقری، کبری مقیمی، رقیه شکری، فریده طلوعیان، مریم رجبی و لیلی عطری و همچنین آقای سعید معصومی در بخش نشریات که در تهیه اسناد و منابع این بررسی متعهدانه یاری‌ام نموده‌اند، و از همکاران پر تلاش انتشارت سازمان سرکار خانم‌ها آمنه هزارخانی، طاهره معمار، آقای علیرضا خورسندی و آقای نصرت‌الله امیرآبادی رئیس اداره انتشارات، کمال سپاس را دارم.

در کنار مساعدت‌های سازمانی؛ دوست گرانقدر استاد کاوه بیات در مسیر تحقیق دلسوزانه به نگارنده یاری رساندند، خانم اشرف سرایلو در تهیه و بررسی مطبوعات و کتاب‌های مربوطه صمیمانه همراه من بودند، دکتر علی ططری مدیر مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی اسناد مورد نیاز آن مرکز را مرحمت کردند، آقای مهران نوری علاوه بر آن که زحمت ویراستاری کتاب را برعهده گرفتند، چند مصاحبه منحصر به فرد را در دسترس نگارنده قرار داد، آقای طیار یزدان‌پناه لموکی مجموعه اسناد مربوط به بهشهر را که قبلاً از سازمان اسناد ملی تهیه کرده بودند در اختیارم گذاشتند، چند نشریه کمیاب به همت آقای یوسف الهی به دست آمد، آقای بهروز طیرانی مسئول آرشیو روزنامه اطلاعات و آقای محمدرضا تهری مسئول آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی تصویر تنی چند از سران حزب توده را لطف کردند، دوست هنرمندم کاظم شکوهی عکس‌هایی منحصر به فرد از رجال و نیز دسته مسلح حسین‌خان سنگسری را مرحمت نمودند، دوستان ترکمن آقایان آنادردی عنصری، ستاربردی فجوری و موسی جرجانی در تهیه عکس و زندگی‌نامه رجال ترکمن و آقای محمدرضا بهزادی در دستیابی به عکس‌های ارتش سرخ یاری‌ام کردند، استاد محسن مجیدزاده (م.م. روجا) و استاد قدیر گوکلانی مرا از نقطه نظرات خود بی‌بهره نگذاشته‌اند. از همه این بزرگواران قدردانی می‌کنم و این کتاب را، به پاس خدماتی که به فرهنگ و تاریخ ما زانندان انجام داده‌اند، به استاد محسن مجیدزاده (م.م. روجا) پیشکش می‌کنم.

مصطفی نوری

تهران، زمستان ۱۳۹۳